

TEREMETSKYI V. I. LEGAL CONTENT AND STRUCTURE OF THE RIGHT ON JUDGMENT'S APPEAL

Theoretical principles of the right on judgment's appeal in civil proceedings of Ukraine are studied. It is found out that the right on appeal under the Civil and Procedural Code of Ukraine is not limited either by the number of persons or the cost of the claim or the character of an appeal or obtaining the permission of a court (judge). It is emphasized that there are such judiciary principles in the domestic civil proceedings as equal access to justice and freedom of court judgments' appeal. The structure of the subjective right on judgment's appeal is characterized. It includes the following powers: submission of appeal to the court, additions and amendments thereto, the requirement concerning receiving an appeal by the court of the first instance and court of appeal filed by the person or his/her representative, appeal's court hearings and adoption of a certain judgment by a court of appeal according to the filed appeal.

The objective of the article is to reveal the legal content of the right on judgment's appeal in civil proceeding of Ukraine, in particular, to formulate the mentioned right's definition, to clarify the stages of its realization and to determine its structure.

The methodological basis of the thesis is a set of general, special and law methods of scientific cognition. The conceptual apparatus is deepened with the help of logical and semantic method and the method of ascent from the abstract to the concrete. Comparative and legal method allowed us to study the features of the limits in realizing the right of judgment's appeal according to the number of persons, character and price of an appeal within the procedural legislation of foreign countries.

The right on judgment's appeal in the narrow and broad sense is analyzed. The definition of the concept «the right on judgment's appeal in civil proceedings» is formulated.

Keywords: *the right to appeal, appellant legal procedure, appeal, guarantee, stages.*

УДК 340.12

С. О. ЧЕРНОВОЛ,

*аспірант кафедри загальноправових дисциплін
факультету права та масових комунікацій*

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДОГОВІР ЯК ЗАГАЛЬНОПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

Надано характеристику договору як загальноправової категорії. Виокремлено риси, які відрізняють договори від інших нормативно-правових актів. Висвітлено структурні ознаки договору.

Ключові слова: *договір, види договорів, юридична техніка, техніка творення нормативно-правового договору, техніка тлумачення нормативно-правового договору.*

Упродовж кількох десятків років в українському законодавстві спостерігаються тенденції до демократизації та індивідуалізації права, що зумовлено переходом від імперативного до диспозитивного методу правового регулювання великої групи суспільних відносин. У зв'язку з цим зростає питома вага договірного регулювання. Такі тенденції спостерігаються не тільки у сфері приватного, але й публічного права. Розширення сфери договірного регулювання публічно-правових відносин зумовлює важливість такого виду джерел права, як правовий договір.

Питання тлумачення договору вивчалось у загальнотеоретичних юридичних дослідженнях В. Б. Авер'янова, Ю. Л. Власова, А. А. Козловського, А. М. Колодія, В. Є. Мармазова, Ю. М. Оборотова, Н. Н. Пархоменка, П. М. Рабіновича, Н. О. Саниахметової, О. Ф. Скакун, О. В. Сурілова, Ю. М. Тодики, Є. О. Харитонова та ін.

У вітчизняній літературі єдиного поняття договору досі не вироблено. Для цього є як об'єктивні, так і суб'єктивні підстави. Перші пов'язані з багатозначністю означеного поняття, а також із використанням його як у приватній, так і в публічно-правовій сферах. Зокрема, «приватне» визначення поняття договору традиційно формується у рамках цивільного та господарського права. Тут договорами вважаються і юридичний факт, що лежить в основі зобов'язання, і саме договірне зобов'язання, і документ, в якому закріплено факт встановлення зобов'язальних правовідносин. Г. Шершеневич визначав договір як «угоду двох або більше осіб, спрямовану на встановлення, зміну або припинення юридичних відносин» [1, с. 304].

Публічно-правове розуміння договору знаходить своє відображення у таких галузях права, як конституційне, адміністративне, трудове тощо.

У зв'язку з цим об'єктивними є зауваження В. Мозоліна й Е. Фарнворта про те, що «загального визначення договору, придатного для всіх галузей права, не існує» [2, с. 195].

В юридичній науці сформувалися три основні підходи до розуміння нормативної природи договору, що укладається у галузі публічного права:

а) договір – це завжди індивідуально-правовий акт, який не може бути джерелом права [3, с. 65];

б) деякі договори із загальної маси договорів та угод мають нормативний характер і можуть претендувати на роль джерела права [4, с. 84–85];

в) будь-який договір як публічного, так і приватного права містить норми особливого виду, локальні чи «мікронорми», а тому всі договори й угоди є джерелами права [5, с. 109].

Одним із найдавніших договорів, який набув свого роду нормативного характеру для суспільства, що було його адресатом, і ліг в основу формування правової системи цього соціуму, був «договір» єврейського народу з Богом. Як зазначають Л. Бостан і С. Бостан, «єврейська община формувалася як замкнений соціальний організм, пов'язаний загальними традиціями, релігійними правилами і, головне, особливими відносинами з Богом, недоступними іншим народам. Згідно із заповітом єврейський народ уклав свого роду «політичний договір» з Богом, за яким народ зобов'язувався зберігати передані через Мойсея правила і закони, але і Господь повинен був дотримуватися свого особливого благовоління до народу. Такий умовний договір вніс у політичну організацію і основи правового життя древніх іудеїв вагомий теократичний елемент» [6, с. 56].

Традиційно прийнято вважати, що розуміння договору як універсального правового джерела зародилося в античності. Римське право визнавало договори суто особистим зв'язком між сторонами, визначеним на підставі їхньої угоди, котра є для них обов'язковою. На основі аналізу матеріалів і джерел римського права можна визнати, що римське юридичне життя не могло ігнорувати особливого роду договорів. У Стародавньому Римі, крім земельної власності та рабів, народ мав свою державну грошову казну, що знаходилася у храмі Сатурна. Вона призначалася для державних потреб. І римський народ не тільки укладав договори з іншими державами й отримував різні надходження до скарбниці, але й вступав у юридичні відносини зі своїми власними громадянами, укладав орендні договори та брав поруки, купував і продавав рухоме та нерухоме майно. Договори між державою і приватними особами

укладалися компетентними магістратами, цензорами та квесторами, причому і ті й інші виводили своє право на укладення договору з уповноваження від народу. Особливість державного майнового права полягала в тому, що спірні справи за взаємними претензіями між державою та приватними особами не підлягали розгляду судовою владою, а віддавались на розсуд того самого магістрату, який уклав договір на користь держави.

Ідея договору як джерела права склалася на базі форм законотворчої діяльності, властивих республіканському періоду давньоримської історії. В цей період римські юристи були схильні вважати угоди (*consensus*) народу про щонебудь універсальним правоперетворюючим фактором, зводячи до договору закон і звичаєве право. «Договір – це закон для двох», – говорили римські юристи.

У давньоукраїнському праві, на думку О. Шевченка, договори були первинною формою закону. Ця форма застосовувалась як окремими особами, так і суспільними групами: сільські громади або окремі території укладали договори про закріплення суспільних, політичних або міжнародних відносин. При цьому у формі договорів не тільки підтверджувались, але й точніше формулювались наявні форми звичаєвого права або ж встановлювались нові норми права. Поява нових норм права була зумовлена різним ступенем культурного та правового розвитку народів. Бажання досягнути певної угоди приводило до компромісів і спричиняло появу нового права. У давньоруських писемних пам'ятках договір мав назву миру, правди чи ряду. До них належать договори, укладені того часу з греками, договори князів Київської Русі між собою, договори киян з їхніми князями [7, с. 11–13].

Внутрішні державні відносини у Київській Русі визначалися міжкнязівськими договорами та договорами земель з князями. Разом вони були джерелами державного права. Договір («ряд») князя укладався з народом не тільки у тому випадку, коли його обирали, а й тоді, коли князь свавільно захоплював владу. Договори князів із населенням спочатку укладалися як в усній, так і в письмовій формі, а з кінця XII ст. – виключно у письмовій.

Зміст договорів включав зобов'язання народу та князів не чинити один одному зла, а також окремі положення, запропоновані народом та прийняті князем, як-от: не зловживати владою, не порушувати систему управління та судочинства. О. Шевченко вважає, що такі договори фактично закріплювали народний суверенітет [7, с. 11–13].

Міжкнязівські договори почали укладатися з XII ст. з метою запобігти міжусобним війнам і визначити взаємні відносини. Такі договори називалися «хрестовими грамотами», «миром та любов'ю» тощо. О. Мережко вважає, що договірне право пронизує всю історію Київської Русі [8, с. 29].

У подальшому розуміння договору було розвинуто доктриною природного права, взятої «на озброєння» молодією європейською буржуазією, яка визнавала договір як єдине правомірне джерело усіякого позитивного права та ладу держави.

Починаючи з XIX століття, переважаючою правовою доктриною стає юридичний позитивізм. Незважаючи на відмінності позитивістських шкіл і напрямів, їх усіх об'єднує ідея про право як явище, яке визнається та встановлюється державою. Право розглядається позитивістами як реальність, формально зумовлена насамперед діяльністю держави, що, як правило, веде до отожднення понять «право» і «законодавство». При цьому джерелами права визнаються виключно похідні від держави правові акти [9, с. 33–35].

У другій половині XIX століття у роботах К. Бергбома була розроблена концепція, згідно з якою існують дві категорії договорів. Першу групу складають договори-угоди, що містять постанови, які не виходять за рамки можливостей, наданих суб'єктам за чинним правом. Другу групу договорів становлять нормовстановлюючі договори, що створюють абстрактні норми, що визнаються суб'єктами як норми поведінки на майбутнє. В основі поділу договорів на дві групи покладено відмінність цілей, які ставили перед собою договірні сторони. Якщо метою договору було створення загальної абстрактної норми, це – нормовстановлюючий договір, визнаний джерелом права. Договори-угоди, спрямовані на регулювання окремого конкретного суспільного відношення, не мають своєю метою встановлення норм поведінки на тривалий час [10, с. 76].

Марксистсько-ленінська правова теорія носила вузьконормативний характер. Юридичний позитивізм знайшов у ній своє крайнє вираження. Постулатами стали тези про первинність держави щодо права, про те, що право є інструментом для вираження волі пануючого класу та виконання державних завдань і функцій. Правотворчість визнавалася прерогативою виключно держави. Норма права визначалася як встановлюване або санкціоноване державою загальнообов'язкове правило поведінки, що міститься у похідних від держави нормативно-правових актах державних органів [10, с. 33–35].

Нормативна роль інших правових актів (правових звичаїв, прецедентів, доктрини та договорів) не визнавалася на належному рівні. У науковій літературі радянського періоду наголошувалось, що у соціалістичному суспільстві «нормативний юридичний акт є єдиним способом вираження державної волі, актом правотворчості, юридичним джерелом права» [11, с. 208]. За винятком міжнародних договорів, договори вважалися виключно приватно-правовою сферою та не входили до предмета дослідження наук публічного права. Під договором розумівся юридичний акт індивідуального характеру, що виконує в механізмі правового регулювання функцію юридичного факту, породжуючи конкретні права й обов'язки у право-відносинах.

Незважаючи на це, у дореволюційній Росії робилися спроби поставити питання про вивчення нормативної природи договірних умов. Так, ще у 1917 році на існування нормативних договорів звертав увагу Ф. Тарановський. Його концепція була дещо подібною до концепції К. Бергбома. Відповідно до неї існують договори-угоди та договори нормативного типу. Останнім притаманні такі ознаки: а) договірні сторони прагнуть єдиної мети – встановлення юридичної норми; б) мотив у договірних сторін один і той самий – наявність потреби у відповідній нормі; в) договір нормативного типу створює юридичну норму [12, с. 180, 186].

У радянський час спроби дослідження нормативних елементів у договорі були зроблені вже у 1946 р. С. Кечекьяном, який припускав судження про можливість віднесення договору до джерел права. На думку С. Кечекьяна, «цілком безсумнівно, що договори у низці випадків не тільки створюють певні правовідносини, але й породжують норми права, тобто виступають як джерела права» [13, с. 25].

На думку Н. Пархоменко, поняття договору складається з двох груп складових. Одні з них характеризують юридичну конструкцію договору, інші – його сутнісні характеристики. При цьому під юридичною конструкцією договору розуміється передбачена законом система взаємопов'язаних компонентів правового характеру, яка забезпечує функціонування зв'язків між учасниками договору [14, с. 167]. Серед них згода сторін і порядок його досягнення, структура, спосіб виконання договору, умови і об'єм відповідальності сторін за невиконання або неналежне виконання зобов'язань.

Розгляд договору як зобов'язального право-відношення дає можливість встановити його якісні характеристики. До них, зокрема, відносяться такі:

а) укладення договору веде до встановлення юридичного зв'язку між його учасниками;

б) змістом договірною зв'язку є виконання дій, які приводять до досягнення мети учасників договору, задоволення їх інтересів;

в) договір передбачає правовий режим поведінки осіб у межах зв'язку, що виник між ними, визначає вимоги до порядку і послідовності здійснення необхідних дій його суб'єктами;

г) договір виникає за згодою між його учасниками за всіх істотних умов, добровільною за своєю природою, тобто заснованою на вільному волевиявленні;

г) формальна рівність сторін договору як у виборі партнерів (за критеріями загального і взаємного інтересу або різних потреб), так і рівність сторін як партнерів;

д) еквівалентний характер взаємостосунків між учасниками договору (здійснення дій однією особою передбачає зустрічну компенсацію, рівноцінну для одержуючого);

е) змістом договору є умови, на яких він укладається, і взаємні вимоги партнерів (права і обов'язки);

є) відносна автономність взаємостосунків між договірними сторонами в межах закону;

ж) універсальність;

з) законодавче забезпечення договорів, яке надає їм юридичної сили;

и) взаємна відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання прийнятих зобов'язань [2, с. 11–12].

Водночас можна говорити про певну юридичну дозволеність договору, яка знаходиться в основі його конструкції, виступаючи однією з конституюючих ознак. За загальним правилом договір є юридично дозволеним за наявності підстав, коли сторони:

- володіють необхідною дієдатністю;
- мають необхідні для виконання договору ресурси (або володітимуть такими до моменту виконання);
- вільно виражають свою згоду на укладання договору;
- витримують встановлену законом форму договору.

Мета договору має бути об'єктивно досяжною і не суперечити закону.

Актуалізується питання про інституційні основи, механізм виникнення договору. Слід визнати за правильну і продуктивну позицію В. Іванова, згідно з якою спочатку проблема договору знаходиться у площині дослідження форм виразу волевиявлень суб'єктів права у правових процесах [15, с. 73].

Дійсно, зовнішніми виразами правової активності суб'єктів права є правові акти – акти

правотворчості, правозастосування, тлумачення, акти реалізації прав і обов'язків. До загальних властивостей правових актів слід віднести: а) вольовий зміст; б) правову спрямованість волевиявлення; в) зовнішній характер виразу.

У першу чергу, будь-які правові акти необхідно розглядати крізь функціональну складову як дії суб'єктів права (акти-дії), спрямовані на встановлення правових результатів. Природно, що певні правові акти, а вірніше сказати – певні правові результати, вимагають документально оформлення. Такі акти (акти-документи) називають юридичними. Вони є формами виразу і закріплення відповідних правових результатів (правових норм, індивідуальних правових встановлень, інтерпретацій правових норм і індивідуальних встановлень).

У цьому відношенні виділимо визначення правового акта, сформульоване Р. Васильєвим, яке є найбільш вдалим у контексті цієї проблематики. Правовий акт – це волевиявлення уповомоченого суб'єкта права, яке регулює суспільні відносини шляхом встановлення (зміни, відміни, зміни сфери дії) правових норм, а також встановлення (зміни, припинення) конкретних правовідносин, результати яких у вигляді велінь, обігу, угод тощо у встановлених законом випадках фіксуються в документарній формі (в акті-документі) [16, с. 25].

Звідси можна дійти висновку, що правовий акт є волевиявленням суб'єкта права, здійсненим у певній формі. Отже, волевиявлення не тільки складає основу правового акта, але і сам акт виступає як оформлене волевиявлення. Тут необхідно виділити дві форми виразу волевиявлень: а) одностороннє одноосібне волевиявлення суб'єкта права; б) сумісні волевиявлення якоїсь безлічі (невизначеної кількості) неперсоніфікованих суб'єктів права. Звідси існування односторонніх і сумісних правових актів. В останньому випадку між суб'єктами виникає правовий зв'язок, що перетворюється або на злиття декількох волевиявлень в єдине загальне волевиявлення (волезлиття), або в узгодження волевиявлень (волеузгодження).

Характерно, що більшість авторів, описуючи загальну природу договорів, використовують комбінації з чотирьох ознак: свободи договору, згоди сторін, рівності сторін і обов'язковості договірних умов. Ці ознаки зафіксовані в багатьох законодавчих актах як апіорні характеристики договірних актів. Отже, вказані ознаки завжди мають бути знайдені, можливо, з неістотними вилученнями, але у будь-якого договірного акта. Проте такого не відбувається.

Зокрема, у сфері приватного права з початку ХХ століття виникла і розвивається, набуваючи

стійкого характеру, тенденція до стандартизації змісту договорів. Переважна більшість індивідуальних договорів складається на основі різних «загальних умов укладення угод», «типових договорів», «договорів приєднання» тощо. А окремі суб'єкти, користуючись статусною або економічною перевагою, залежністю своїх потенційних клієнтів-контрагентів відверто на-в'язують їм уніфіковані договірні кліше. Таку ж тенденцію відзначала Р. Халфіна, досліджуючи роль і становище договору в англійському праві [17, с. 75–76]. Для позначення подібних явищ навіть існує спеціальний вираз: «inequality of bargaining power» («нерівність переговорних можливостей»). І це відбувається на фоні того, що законодавство розвивається у бік граничної регламентації всіх аспектів договірних відносин. Це також веде до обмеження свободи договору, незважаючи на те, що однією з основних цілей при цьому проголошується захист «слабких» учасників договірних відносин. На перше місце починають виступати уніфікація, стандартизація договірних умов. Звідси недовижними здаються пропозиції доповнити або взагалі замінити принцип договірної свободи принципом справедливості договорів.

У цьому контексті достатньо важко говорити як про узгодження, так і про свободу волевиявлень суб'єктів у договірних актах, зокрема тих, що передбачалися радянським цивільним законодавством, яке ще продовжує діяти у багатьох пострадянських державах. У більшості випадків цивільно-правові договори (серед яких виділялася особлива група господарських договорів) укладалися на підставі і у розвиток планових актів, тобто були відверто вторинними. Існував навіть термін «плановий договір».

Якщо все вищесказане відноситься в основному до приватноправових договорів, то в публічному праві слід констатувати спірність передбачуваної свободи і рівності сторін у публічно-правових договорах. Проте договори в цих сферах застосовуються достатньо активно (договори між суб'єктами конституційного, муніципального права, угоди про реструктуризацію податкових заборгованостей тощо).

Виділені ознаки договорів можна умовно визнати універсальними, більше того, існують явні колізії між теоретичними моделями і конструкціями, реалізовуваними на практиці, які вимагають свого вирішення.

Ученими пропонуються три шляхи вирішення становища, що склалося. Перший, найрадикальніший, полягає у повному виключенні всіх «неправильних» договорів із предмета дослідження і відмові їм у «праві» називатися договорами. Другий пропонує перманентно

посилатися на галузеву специфіку, що породжує «виключення, які підтверджують правило». Третій, який розділяється більшістю представників доктрини, полягає у визнанні об'єктивного факту еволюції договору в сучасному праві, що висуває перед наукою задачі виділення нових конституюючих, сутнісних критеріїв відмінності договорів від інших правових актів.

При цьому пропонується виділити єдину, неоспорувану практикою, ознаку договору – відособленість суб'єктів, точніше, відособленість їх волевиявлень. В основі аргументування тут лежить розуміння того, що будь-який сумісний акт, в якому ми знаходимо відособленість волевиявлень суб'єктів, є договір. Пропонується зберегти всю решту ознак договору, внісши в традиційні формулювання певні застереження: не просто «договірна рівноправність», а «формальна договірна рівноправність», не «обов'язкове виконання договору», а «передбачуване обов'язкове виконання договору» тощо. Водночас стверджується, що існують дійсно вільні або рівноправні договори, які складають значну частину наявного договірної масиви.

Така позиція може бути визнана ревізійною, що завдає удару самій основі існування категорії договору. Проте вона має під собою реальну основу, інакше доведеться визнати значний масив актів, заснованих на відособлених волевиявленнях, «не договорами» або «неправильними договорами» зі всіма витікаючими звідси наслідками.

Звичайно, розглянуті нами ознаки договору не є вичерпними. Так, до числа загальних ознак, окрім згоди, свободи волевиявлення, рівності волевиявлень і взаємної відповідальності суб'єктів, відносять еквівалентний, найчастіше відшкодувальний характер, а також законодавче забезпечення договорів, що додає їм юридичної сили. Остання ознака, думається, не характеризує саму природу договору, а більш спрямована на її реалізацію і виконання договірних умов. На ознаку еквівалентності як на універсальну ознаку договорів указують також Д. Бахрах і О. Дьомін [18], хоча вважаємо, що це характерно переважно для цивільно-правових договорів (угод). Н. Саніахметова, характеризуючи договір у сфері підприємництва, виділяє його креативний (творчий, новаторський) характер [19, с. 354]. Але на нашу думку ця властивість насамперед характеризує інституційну природу договору, внаслідок чого виникає нове правовідношення або комплекс таких правовідносин.

Підводячи підсумок викладеному, можна визначити договір (договірний акт) у найширшому значенні як сумісний правовий акт, що є формалізованим виразом і закріпленням відособлених

узгоджених автономних волевиявлень двох або новлюють їх взаємні юридичні права і обов'язки, більше формально рівних суб'єктів права, що вста- виконання яких передбачається обов'язковим.

Список використаних джерел

1. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права / Г. Ф. Шершеневич. – М. : Спарк, 1995. – 556 с.
2. Мозолин В. П. Договорное право в США и СССР: история и общие концепции / В. П. Мозолин, Е. А. Фарнворт. – М. : Наука, 1988. – 309 с.
3. Алехин А. П. Административное право Российской Федерации : учебник / Алехин А. П., Кармолицкий А. А., Козлов Ю. М. – М. : Зерцало-М, 2003. – 608 с.
4. Алексеев С. С. Государство и право. Начальный курс / С. С. Алексеев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрид. лит., 1994. – 192 с.
5. Кашанина Т. В. Предпринимательство: правовые основы / Т. В. Кашанина. – М. : Юрид. лит., 1994. – 176 с.
6. Бостан Л. М. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. для студентів ВНЗ / Л. М. Бостан, С. К. Бостан. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Київ : Центр учб. літ., 2008. – 730 с.
7. Історія українського права : навч. посіб. / О. О. Шевченко, О. Й. Вовк, В. П. Капельюшний, М. О. Шевченко ; за ред. О. О. Шевченка. – Київ : Олан, 2001. – 214 с.
8. Мережко О. О. Право міжнародних договорів: сучасні проблеми теорії і практики : монографія / О. О. Мережко. – Київ : Таксон, 2002. – 344 с.
9. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства : учеб. для юрид. вузов и фак. / В. С. Нерсесянц. – М. : Норма, 2000. – 552 с.
10. Тункин Г. И. Теория международного права / Г. И. Тункин ; под общ. ред. Л. Н. Шестакова ; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, Юрид. фак. – М. : Зерцало, 2000. – 416 с., [XX]. – (Рос. юрид. наследие).
11. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. Т. 1 / С. С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1981. – 360 с.
12. Тарановский В. Ф. Учебник энциклопедии права [Электронный ресурс] / Ф. В. Тарановский. – [Б.м.] : Тип. К. Маттисена, 1917. – 534 с. – Режим доступа: <http://www.litres.ru/f-taranovskiy/uchebnik-enciklopedii-prava/>.
13. Кечекьян С. Ф. О понятии источника права / С. Ф. Кечекьян // Учёные записки Московского государственного университета. Труды юридического факультета. – 1946. – № 116, кн. 2. – С. 3–25.
14. Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології : [монографія] / Н. М. Пархоменко ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ : Юрид. думка, 2008. – 336 с.
15. Иванов В. В. К вопросу об общей теории договора / В. В. Иванов // Государство и право. – 2000. – № 12. – С. 73–80.
16. Васильев Р. Ф. О понятии правового акта / Р. Ф. Васильева // Вестник МГУ. [Серия 11. Право]. – 1998. – № 5. – С. 3–25.
17. Халфина Р. О. Договор в английском праве / Р. О. Халфина. – М. : Юрид. лит., 1959. – 345 с.
18. Бахрах Д. Н. Административный договор: вопросы теории / Д. Н. Бахрах, А. А. Дёмин // Российский юридический журнал. – 1995. – № 2. – С. 69–79.
19. Саниахметова Н. А. Юридический справочник предпринимателя / Н. А. Саниахметова. – 7-е изд., перераб. и доп. – Харьков : Одиссей, 2005. – 992 с.

Надійшла до редколегії 09.12.2014

ЧЕРНОВОЛ С. А. ДОГОВОР КАК ОБЩЕПРАВОВАЯ КАТЕГОРИЯ

Дана характеристика договора как общеправовой категории. Определены черты, отличающие договора от других нормативно-правовых актов. Освещены структурные признаки договора.

Ключевые слова: договор, виды нормативно-правовых договоров, юридическая техника, техника создания договора, техника толкования договора.

CHERNOVOL S. O. AGREEMENT AS THE COMMON CATEGORY

The author analyzes new approaches of understanding the concept «contract». The notion of a contract in the broad sense is studied. The objective of this article is the analysis of the modern definitions that have emerged in the jurisprudence concerning the content of a contract's notion as the general and legal category.

The methodological basis of the work is the complex of philosophical and scientific methods of cognition. Dialectical and philosophical method has been used in the research. A contract has been considered in the development and relation to other phenomena with the help of this method that has revealed their content and form of existence. Usage of the historical method made it possible to study the genesis and issues of a contract's development and its interpretation.

Qualitative characteristics of a contract are established. The author defines the features that distinguish the creation of regulatory agreements on the creation of legal acts. It is stressed that a contract in its broadest sense as a legal act executes demonstration and consolidation of a separate coordinated autonomous will of two or more formally equal subjects of law, creates their mutual legal rights and duties, which are characterized by obligatory performance.

Keywords: contract, contract types, methods of composing legal documents, composing a contract, legal techniques of a contract.